

Mellom «Havlandet» og «Nordafor Haltia»

— Av Ellen Pollestad og Torgrim Rath Olsen (foto) —

Stedet ligger grønt og idylisk med utsikt over fjorden. En hvitmalt hagegrind og en klyngende grantrær viser veg. Godt oppe i bakken — i skjermet avstand fra veg og biltrafikk — ligger et lite hus omgitt av bjørketrær. Bekken klukker like inntil, og bakenfor strek-

ker en skog av bringebærbusker seg oppover i lia. Det er frodig og grønt. Selv fjorden later til å farge av omgivelsene. Vannflaten glitrer i turkis — for brått å anta en mer blå-grå tone. Tåkedotter snor seg rundt toppen av Lyngsalpene. Augustdagen er kjølig og ustadic — en forsiktig sol alternerer med truende regnbygger.

Vi er i Olderdalen i Kåfjord. På besøk hos Idar Kristiansen — forfatter og vagabonden som her på sitt gamle hjemsted er i ferd med å fullføre sin siste bok. Den første i en romanserie på tre. — «Nordafor Haltia». Haltienes fjell — grensefjellet i Finland. Samstundes har filmatiseringen av «Havlandet» nettopp begynt — på Finnmarken. Filmen som bygger på de to første bøkene i Idar Kristiansens forrige romanserie — «Kornet og fisken». For disse to bind — «Svanevinger i nord» og «Den salte åkern» var det Kristiansen mottok Aschehougsprisen høsten 1980. (Mens han for anner og tredje bind — «Stiene fører til havet» ble innstilt til Nordisk Råds Litteraturpris.)

«HAVLANDET»

Lasse Gloms filmanus ligger på bordet foran oss. Forfatteren sier seg meget fornøyd med det. — Det tegner til å bli en fin historie. Idar Kristiansen har selv hatt anledning til å gå igjenom det og foreta justeringer. I slutten av måneden regner han med å følge studiooppakene ute på Jar et par ukers tid. — Mine bøker er umulige å filme i sin helhet, sier Idar Kristiansen og forteller om «tråden» fra første bind som kombineres med slutten av annet. (— Anna Kreeta kommer aldri over grensen. Hun omkommer allerede på den første vandringen mot Havlandet.)

— Jeg hadde gjerne sett det bare ble laget en film om «Den salte åkern». — Det er like mye en puerbets historie som skildring av utvanding og hungerskrise.

Mens Lasse Glom mener lyset vil by på de største problemene, mener Kristiansen skuespillerne som skal gestalte pubertetsproblematikken ikke vil få det så helt enkelt. Valget av skuespillerne sier han seg svært fornøyd med. Naturlig nok, siden det er hans egne forslag som er blitt fulgt. — Jeg er meget glad for dette. Glad for at jeg fikk både Bjørn Sundquist og Arja Sajima. (De to skuespillerne blir i «Havlandet» Heikkis foreldre — hovedpersonen selv skal tolkes av 17-årige Stein Bjørn fra Tromsø.)

Om samarbeidet med teamet fra Marcus-film, kommenterer Idar Kristiansen: — Vi har vært merkelig samstemte fra første stund av. Men de — regissør Lasse Glom og produsent Bente Erichsen — kunne bøkene mye bedre enn jeg selv, smiler forfatteren. Mens de førstnevnte hadde

studert bøkene gjennom halvannet år, måtte han selv sette seg ned å lese helt på nytt, forteller han. — Noen av optakene blir i Finland, andre i Finnmark. Optakene av vinterscenene og nordlyset blir antakelig lagt til Finnmark. Teamet har også sett på Turksauna i Oulujoki. Til de første optakene var svensk Kare-suando også inne i bildet, forteller Kristiansen. — Men så fant de et sted i Finnskogen som de syntes passet bedre. Det må jo bygges opp tjæremiler, hus som skal brennes osv.. Om det spesielle lyset som skal til — nordlyset, Heikkis reise mot sin egen drøm, sier Idar Kristiansen enkelt. — Det blir meget spennende.

MOLTEPLUKKEREN

Idar Kristiansen på hjemmebane er en meget forekommende person som tar vel i mot sine gjester. Han er en fortellerbegavelse av de sjeldne — tittene går fort i hans selskap. Mor Emilie på 80 har reist til Manndalen. Datteren Elin på 19 — elev på Nansen-skolen om noen dager — har vært innom med posten til «han pappa». Idar Kristiansen setter over kaffekjelen nok en gang og forteller om tilbudd på skriveshytten inne i Lyngen. — Et meget generøst tilbudd. Kunne være fint å bedrive litt skrivende vekselbruk der... Men skal vi ikke smake på moltene? — En liten tusk av villmarka, annonserer Idar Kristiansen og setter en kjempesbolle med de lekkere-gule, glinsende gylde bærene på bordet. De er ikke himmelsk på denせveren, men der de kommer fra. 50 liter plukket han og yngstesonen ved Korsuando hylig. Labert mottevær til tross.

— Jeg vet hvor jeg skal gå — kjenner naturen og forholdene. De forskjellige år. Jeg synes ikke jeg har sommer om jeg ikke har vært på moltemyrene. Dessuten er det slik helse i det, legger han til.

Glad i å plukke bær har han alltid vært, forteller han. — Det har vært litt med guttedrommen å gjøre — drømmen om å finne en skatt.

NORDAFOR HALTIA

Det var i krigsåret 1942 Idar Kristiansen som tilbrakte konsil i Lyngen fra Honningsvåg hvor han er født. På kysten av Finnmark var det stadig bombeangrep og torpederinger, og forsyningen stoppet opp. — Vi kom til Manndalen hvor vi hadde slektninger. Der visste vi i hvert fall at vi ville få mat.

Det er nettopp ferden fra Hon-

ningsvåg Idar Kristiansen skildrer i innledningskapitlet til «Nordafor Haltia — Nådevalpenes dal». Grensefjellet Haltia — «For meg selv oversetter jeg det med Trollfjellet».

— Jeg har foreløpig tenkt meg tre bøker. Den første omhandler tidsrommet 1942/43. Neste bok året 1944 — og dermed brenningen. Tredje bok tar for seg tilværelsen som evakuert og den første gjennomreisningsperioden.

— Jeg bruker min familie og Manndalen som ramme om det jeg skriver, opplyser Idar Kristiansen. — Det er unguttens møte med en annen natur og andre mennesker. Møtet med læstadianismen. Men svært mye blir ren dikting. Jeg skal prøve å gjenskape tidskoloritten. Det er så mange språklige ting også — ord og uttrykk som blir borte. Og svært betatt ble håv av Manndalen, kan han fortelle. — Det mest var ubør naturl — naturen gav god grobunn for guttefantasiene.

— På mange måter er det et miljø som er borte han har satt seg fore å skilde. Kan forfatteren opplyse. — Jeg er veldig spent på det jeg holder på med. Det er fascinerende stoff. — Og et voldsomt stoff — altfor meget til EN bok.

Det skulle også bli et svært dramatisk stoff om forfatteren gjengir egne opplevelser fra krigstiden. Familien ble sent evakuert. Det fantes ingen båter, det var vanskelig å komme seg bort fra Manndalen. En stund bodde de i hule på innsiden av dalen (Idar Kristiansen Vindeut), før de tok sjansen på å se seg tilbake til huset som ennå ikke var brent. Kristiansen forteller om den tyske garnisonen i nærleten, om nerver på hoykant, om hvordan de tilfeldig ble funnet av nabofolk fra Honningsvåg ute for å samle opp sildeneter. Om bord bar det i en viss fart. Til overnattning i Domkirken, den obligatoriske avlusing på Lærfabrikken og dramatisk tur til Bodø. — Vi ble rent i senk like ved Landegode av en tysk båt, men klarte å gå på

pumpene til Bodø, Derfra gikk vi julaten 1944. Evakueringen var egentlig avsluttet, presiserer Idar Kristiansen. — Vi var de eneste som dro. Vi havnet på Nordmøre og fikk det meget bra i forhold til hvordan mange andre hadde det. Men Kristiansen forteller også om farens død julen året etter. Om hvordan han som 13-åring — eldste sønn — reiste med moren i vinterkulde og nattemørke. Nordover med farens kiste. Opprinnende hendelser fulgte underveis. Dramatikk skorter det ikke på i Idar Kristiansens fortærskap, men det gjør det svært ikke i hans autentiske liv heller.

NÅDEVALPENES DAL

Siste roman i quartetten «Kornet og fisken» hadde tittelen «Guds nåde nordpå». Den første boken i en ny romanserie får titelen «Nådevalpene dal»?

— Det er Læstadius som snakker om nådevalpene — kvalpene som hyler om næde. Å, næde alene blir du frelst, siterer Idar Kristiansen. — Hvis noen tror de blir frelst ved å utøve gode gjerninger, tar de skammelig feil, forkynder han og siterer videre — Saligt at synde, bare naade du faar.

— Din definisjon av læstadianisme — nå godt og på ondt? Forholdet til statskirken etc. Din første dokumentar-roman var jo «Korstog mot Kautokeino».

— Forholdet til statskirken er betinget. De — matprestene — hadde ikke kallet. Læstadianismen begynte som en sosial bevegelse — for å motvirke brennevinsdriften. Mennesker skaper seg sine religioner — ethvert sted på jorden — utfra sine leveforhold. Befolkingen i dette nordlige området hadde så absolutt behov for en vekkelse av en slik karakter — DEN gang. Samtidig som læstadianismen har hatt mange positive virkninger, har den også virket svært utviklingshemmende. Det fantes omrent ikke en fotball i Kåfjord da jeg kom hit i 1945, innlyster Idar Kristiansen tilsynelatende umotiveret. Bare tilsynelatende. For Kristiansen har vært aktivt engasjert innen idrett, og en iherdig initiativtaker til idrettsmiljø bygda som i dag har fire forskjellige lag. — Men det var en tung veg å gå for å skape et idrettsmiljø i Kåfjord kommune. Forfatteren minnes hengelås på kirkeporten for å hindre rask adkomst til skibakken. Og: — Vi var «djævelens disipler» da vi begynte med fotballen. Tivilsot var det også at vi gikk på skoler. «Man trenger ikke lære geografi for å gå i sommerfjøset» het det. Jeg tror Janteloven har vært meget fremherskende i de små læstadianske bygder, men enn noe annet sted jeg vet om. Jeg synes selv jeg har fått føle det ganske bittert.

— Beskyttelsesmekanismen?

— Det ER selvforsvar. Ofte var det forsvarsverket, som skulle styrkes, mener Kristiansen og kommer inn på læstadianismens forhold til alkohol. — Ett av grunnprinsippene som også — etter min oppfatning — har gitt til-

dels store skadevirkninger. Siden man ikke kunne ta et glass inne, ble det flaska ute i skogen i stedet. Slik oppstår ikke drikkekultur, fastslår Idar Kristiansen.

På den positive side: — Læstadianismen har hatt enormt mye å si for samholdet folk imellom. En utpreget vilje til å hjelpe hverandre i trange tider, framholder Kristiansen og tilfører: — Vilket ikke forhindret at man kunne bakte hverandre av hjertens lyst.

EN «DJÆVELENS DISIPPEL» OM LÆSTADIANISMENS VESEN

Som fotballspillende guttunge tilhørte Idar Kristiansen kretsen av «djævelens disipler». I forfatterens nye roman «Nådevalpene dal» blir gutten Karl Henrik beskyldt for å ha tilbrakt «den hele sondag» i skibakken. Forfatteren leser høyt fra sitt rene, sirlige manus:

— Det er en hedensk skikk, påsto onkel Olaf videre, enda Karl Henrik aldri hadde hørt om at hedninger gikk på ski, unntatt i tida for Olaf den Hellige, — og foreldrene lader børnene tage del i den. Nesten ingen bonnebok sees mer i husene og heller ikke høres det at foreldrene børnene: Sitte inne og les! Den lære de får i skolen er såre lite kristelig, det er nesten bare fortellinger, eventyr og skrøner, og disse feier bort den smule kristelige lære de har, så de til sist blir uvitende hedninger. Et lite smell høres i rommet. Idar Kristiansen klapsær i manusiden: — Der har du læstadianismens veisen!

— «Korstog mot Kautokeino» ble også skrevet i Olderdalen, minnes Idar Kristiansen, som ellers er mye på resefot og skriver hvor han måtte befinner seg. Første del av «Nordafor Haltia» ble påbegynt i fjor høst, og skulle være klar i løpet av høsten. — Den burde komme ut om et års tid, når filmen presenteres, mener Kristiansen. Romanen har han også arbeidet på i Sør-Norge. I forurende Porsgrunn blant annet. — Nyttet ikke å skrive om Nord-Norge der, kommenterer forfatteren. Dessuten: — Bare det å høre folk snakke her, vekker minner og assosiasjoner. Forøvrig vil ikke Idar Kristiansen definere seg som spesielt «nordnorsk forfatter». Han skriver både på riksmalet og nord-

— Aner ikke hvor mange riks- og folkeforeninger jeg har vært med

på starte, tilkjenner han med glimt i øyet.

NØDVENDIG MED ET OPPHOLD

En produktiv forfatter er han hvert fall — Idar Kristiansen. Som ellers gjører vil gjøre Kumbels ord til sine øyne: «Enhver som kan gripe en pen og slaa klatter har ret til å kræve at kaldes forfatter. Men det der er forskellen mellom forfatter — det står på det tomme papir mellom klatterne».

Siden «Guds nåde nordpå» utkom i 1981, har Idar Kristiansen blant annet vært med på å gi Asbjørnsen og Moe ny språkdrakt. Sammen med Terje Stigen — og med illustrasjoner av Marit Bockeie. «Regnskap i rødt» utkom før påskens-82. — En kriminalistisk historie og ingen spesiell god bok, kommenterer opphavsmannen. — Også den tildels dokumentarisk — bortsett fra den banale ukeblads-historien som er diktet inn. Kristiansen ser slett ikke misfornøyd ut når han tilleggsopplyser: — Det moret meg at den yngste poden vaugte den når han skulle ta sær oppgave på skolen!

I 1983 kom «Brenninger forut» — samling av dikt og noveller, og senhøsten ble «Nordafor Haltia» påbegynt. Men romansyklusen kan det ikke bli hvert år... — Det var nødvendig med et intervall etter serien. («Kornet og fisken»). — Ikke mye overskudd igjen. Så mye oppstyr på alle måter — prisene, reiser, debatten...

For igjen å rippe ørlite grann opp i debatten om «historieforsfalsknings» og pålitelighetskrav i skjønnlitteraturen: Idar Kristiansen henviser til den svenska litteraturmagister tilsvare i Norsk Litterær Årbok og sier han ellers ikke kan frata seg for å være enig. Med Ivar Eskeland: «Hvis det er så at Kristiansen lyg, så vil eg si: Lyg meir!»

I tiden som har gått har Idar Kristiansen ellers holdt mange foredrag om sitt forfatterskap i Finland. POA Pedagogisk Institutt i Vasa blant annet. Pedagog er det jo også selv han er utdannet som, og hans mangeårige yrke i det «borgerlige» liv. Sirlige manus og nitide disposisjonsplaner på stuebordet, vitner om forfatterens bakgrunn. «Om «Nordafor Haltia» sier han selv: — Jeg har trivdes med å skrive boka. Det er første gang jeg har følt med så sikker på hver linje.

